

Kennis

Waarop berust onze kennis? Op waarneming, denken of openbaring? Op overlevering of intuïtie? Al deze opties hebben hun problemen. Waarnemingen die niet intellectueel verwerkt (en dus bewerkt) worden, leveren geen kennis. Denken dat niet aan waarnemingen getoetst wordt, onttaardt in speculatie. Uit de verschillende openbaringen valt op grond van deze openbaringen zelf niet te kiezen. Overlevering en intuïtie zitten er soms naast.

De meest bevredigende opvatting die ik tot nog toe ben tegengekomen is van de filosoof Karl Popper. In zijn boek *Conjectures and Refutations* beschrijft hij de wetenschap als een zelfkritische traditie. Ook dieren hebben een al dan niet bewust wereldbeeld dat in hun gedrag en verwachtingspatroon tot uiting komt. Hierin ligt ook het beginpunt van de wetenschappelijke ontwikkeling. Men begint niet vanuit het niets met het verzamelen van informatie, maar men begint met zijn instinctieve denk- en gedragspatronen en het overnemen van de kennis en omgangsvormen van de samenleving waarin men opgroeit. In een rationele en open samenleving kunnen de gangbare kennis en omgangsvormen evenwel op grond van als onjuist of onwenselijk ervaren consequenties worden bekritiseerd. Wetenschap is *trial and error* - en daarmee een welbewuste uitbouw van het leren uit ervaring dat reeds in de levende natuur voorkomt.

De politieke consequenties zijn duidelijk: bouw voort op de ervaring en inzichten van het verleden, maar neem goed nota van niet voorziene feiten en ontwikkelingen in het heden. Dit laatste vereist zelfkritiek. Maar zelfs met de kritiek van onze politieke tegenstanders kunnen we ons voordeel doen. Deze kritiek is soms terecht. Zoals rechts tegenwoordig blind is voor de gebreken van het neoliberalisme, is links dat lange tijd geweest voor de onderdrukking in communistisch Rusland en China. Niemand is immuun voor zelfbedrog. Zolang onze politieke basiswaarden stevig zijn verankerd, kan de correctie van eventuele feitelijke of theoretische onjuistheden binnen onze ideologie onze positie alleen maar versterken.

Tot zover is alles duidelijk. Maar wanneer we preciezer vragen wanneer een theorie dan wel weerlegd is, komen we in de problemen. Is één weerbarstig feit al genoeg? Maar wat dan als alle andere bekende feiten wel met de theorie in overeenstemming zijn? Berust dat ene feit dan wellicht op een waarnemings- of denkfout? Of bevat ons wereldbeeld inderdaad nog fundamentele onjuistheden waarvan we ons niet bewust zijn? Hoeveel afwijkende feiten zijn er eigenlijk nodig? Zulke vragen kunnen we in een concreet geval altijd pas achteraf beantwoorden, wanneer we over meer informatie of een betere theorie beschikken. In de tussentijd moeten we al tastend, speculerend en onze kop stotend voortgaan. Maar op gegeven moment zullen we dan toch een betere, nieuwe theorie vinden - of vooralsnog de oude handhaven. Absolute kennis wordt zo natuurlijk niet bereikt. Maar dat was - gezien de menselijke beperktheid - ook niet te verwachten.

Bart van Donselaar